

Postmodernizme Rağmen Aydınlanma

Toros Güneş ESGÜN

Özet

Bu metinde aydınlanma, tarihsel bir dönem ve bir ideal olmak üzere ele alınmaktadır. Günümüzün problemlerinin sorumlusunun *Aydınlanma ideali* olup olmayacağı tartışılmaktadır. *Aydınlanmayı* bir ideal ve bir dönem olarak eleştiren post-modern görüşlerin, aydınlanma idealinin geçerliliğini ortadan kaldırıp kaldırmadıkları sorgulanmaktadır. Yeni bir aydınlanmanın gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Aydınlanma ideali, aydınlanma dönemi, modernizm, modernite, modern, postmodernizm.

Zusammenfassung

Aufklaerugn Trotz Postmodernismus

In diesem Text wird die Aufklaerung als eine geschichtliche Periode, und als eine Ideale erwachnt. Es wird diskutiert werden ob die Aufklaerungs Ideal, der Verantantwortung der aktuellen Problemen bringt. Es wird gefragt, ob die postmodernische Ansichten, die die Aufklaerung als eine geschichtliche Periode und als eine Ideale kritiken, die Gültigkeit der Aufklaerungs Ideal wegnehmen können. Die Nötigkeit einer neuen Aufklaerung wird unterstreicht.

Schlüssel wörter: Die Aufklaerungs Ideal, Die Aufklaerung als eine Periode, Modernismus, Modernitaet, modern, postmodernismus.

Tarihsel Bir Dönem ya da Bir İnsanlaşma İdeali Olarak Aydınlanma

İnsanlık mirasının önemli kazanımlarından birinin adıdır *Aydınlanma*. Kimilerine göre bugün yaşadığımız olumsuzlukların sorumlusu, kimine göre bugünkü olumsuzlukların çözüm anahtarı *Aydınlanma*'ya nasıl bir değer biçersek biçelim, yapmamız gereken en önemli ayırım, bahsettiğimiz olgunun bir tarihsel dönemi mi, yoksa insanlaşma pratiklerini anlatan, idealleştirilebilecek bir kavramı mı anlattığıdır.

Aydınlanma denildiğinde, her ne kadar 17. ve 18. yüzyılı kapsayan düşünsel-toplumsal süreçle zaman ve mekandan bağımsız bir *Aydınlanma* kavramını ayırmak zor gibi gözükse de, bu çalışmada böylesine bir ayırım yapılacaktır: “Aydınlanma Dönemi” ve “Aydınlanma İdeali”. Burada dikkat edilecek nokta; toplumsal dönüşümlerin ve süreçlerin kavramsal alana hiçbir etkisinin olmaması değildir. Bu ayırımın niyeti *Aydınlanma* üzerine yapılacak yapıcı ve umut verici bir eleştirinin bugünün dünyasına katacaklarını bulmaktır.

Kuşkusuz bir idealin kötülüğü, gerçekleştirildiği varsayılan yaşantılardan çıkartılamaz. Uygulama süreçleri ya da bir tarihsel dönem, ona adını veren kavramın mihenk taşına vurularak değerlendirilecekse, her şeyden önce o idealin (ya da ideolojinin ya da kuramın) uygulayıcılarının bu ideale ne kadar sadık kalmış olduklarının sorgulanması gerekecektir. Kuşkusuz bu sorgulama, aynı zamanda söz konusu idealin uygulanabilirliğinin de sorgulanması anlamı taşımaktadır. Ancak bu durumda o ideali kendi bütünlüğü içinde çürütebilmek (geçersizleştirmek) mümkün olacaktır. Elbette bir ideal, içinde olumsuz yaşantı olanaklarını barındırabilir. Bunun bilgisini verecek şey o idealin kendisidir. Gerçekleştirildiği varsayılan yaşantıların olumsuzluklarından söz ettiğimizde olgulardan söz ederiz, idealin olumsuzluklarından bahsetmekse bambaşka bir şeydir.

Aydınlanma İdeali Ortaçağ’dan silkinen insanın büyük bir idealiydi ve döneme damga bastı. Ama aynı zamanda, bir insanlaşma pratiği olarak kabul edildiğinde aydınlanmanın, bu pratiğin başlangıç noktasının çok daha eskilere; yani neden-sonuç ilişkisi kuran ve bu sayede de doğayı anlamaya başlayan ilk insanlara dayanabilir. Onun, şu veya bu şekilde gerçekleştiğinin varsayılması acaba o ideali ne kadar kırletebilir ve geçerliliğini ne kadar azaltabilir? İnsanlık beyaz içindeki siyahı, olumsuz içindeki olumluyu görmeseydi insan olabilir miydi? Yani bir ideali çöpe atmak yerine onu yapıcı eleştirilere tabii tutmak gereklidir. Bu yüzden bu çalışmada *Aydınlanma* öncelikle bir ideal olarak, bir felsefe olarak ele alınacaktır.

Aydınlanma Dönemi’ne, bu adı verenlere asgari bir şükran borcumuzu ihmal etmemeliyiz. Çünkü hiç değilse, aynı zamanda insanlaşmanın başından beri olan bir pratiğe dikkat çekip onu bir insanlık idealine dönüştürmeyi başarmışlardır. Uygulayıcıların ve dönemin sorgulanması ancak bundan sonra başlayabilir. Yani sorgulamanın ana eksenini, kanımca o zaman netleşecek ve uygulayıcıların bu ideale ne kadar sadık kaldıkları ve bu idealin bir sınıfın mı yoksa tüm bir insanlığın ideali mi olduğu ortaya çıkarılabilecektir.

Aydınlanma Dönemi tarihsel olarak 17. ve 18. yüzyılları kapsar. İlk önce İngiltere’de, daha sonra Fransa ve Almanya’da geçerli olmuştur. Tarihsel arka plan olarak *Hümanizma*, Rönesans ve *Reform*’a dayandığı söylenebilir. Kilisenin dogmalarından kurtulmaya çalışan, değer kazanan bir insanlık, aklın ve bilimin, tanrının önüne geçtiği bir anlayış... Tüm bunlar gerçekten de bir önceki döneme göre çok büyük bir yeniliği ifade ediyordu. Eski sarsılarak yeni bir dünyanın kapısı açıldı. *Aydınlanma Dönemi*’ndeki düşünsel çerçevenin kökeni oluşturuldu. Bu dönem, felsefe-bilim ayrılığının doğduğu evreydi. Akıl her şeyden üstün, bilim Tanrının yerinde, doğa insanın yönetimindeydi. Felsefenin bu şekilde dışlanması benimsemesi, pozitivizmi, ilerleme anlayışını, tarihselciliği doğurarak devamında *Modernite* diye adlandırılan

dönemi getirdi. Bu adlandırmanın sebebi önceki çağlara göre insanlığın gerçekten büyük adımlar atması ve yüzyıllardır süren dogmatizmin yıkılmasıyla, bilimsel, sosyal, kültürel, siyasi; kısacası her alanda etkili olan bir çağın başlamasıdır. Bu çağda, bilimsel gelişmeler ve devamında sanayi devriminin gerçekleşmesiyle kapitalizmin doğumunun paralelliği, dikkat edilecek ilk noktadır. Bu dönemde “akıl” kavramına verilen önem ve teknolojik sıçramaların kapitalist üretim biçimi ve ilişkilerini hazırlaması ile ticaret burjuvazisinin sınıai burjuvazisine dönüşmesi olguları, modern süreçlere damga basan “hümanizma, rasyonalite, bilimsellik, ilerleme ve aydınlanma” kavramlarının, burjuva sınıfta pragmatik bir amaçla araçsallaştırılması ve teknik bir karaktere indirgenmesi sonucu doğurmuştur. Habermas’ın postmodernizm üzerine çalışmalarında moderniteyi insani kabuğundan sıyrılarak teknolojik bir süreç olarak manipüle edilmesiyle yarım kalmış bir proje olarak saptamasının nedeni de aynıdır. Bu tarz bir “sapma”nın ileriki süreçlerde modernitenin handikaplarına ve hem uygulama olarak hem de söylem olarak modernizmin iflas ettiği ve vaadedilen cennet yerine, akla hayale sığmayacak bir cehennem yaratmasına kaynak teşkil ettiği söylenebilir. İşte postmodernizmin sorunu da tam da burada doğar ve modernizmi pragmatikleştiren ve insan için olma özünü koparan kapitalist süreçler yerine, tüm bir ideal hiçe sayılmış olur.

Aydınlanma Dönemi filozofları kilisenin iktidarını sorguladılar. Oysa iktidarla kesin bir hesaplaşmaları olmadı. Dolayısıyla devam eden modernitede kilisenin iktidarı kalktı ama iktidarın kendisi eskisinden daha güçlü bir şekilde kendini akılla meşrulaştırabiliyordu. Bu noktada şöyle bir soru sorulabilir: Eğer aydınlanma filozofları sadece çağın gerisine düşen olgu ve kavramların yanında iktidarı ve sömürü ilişkilerini, en azından Proudhon ve Marx kadar sorgulayabilselerdi, burjuvazi bu ideali ne kadar kullanabilecekti?

Aydınlanma İdeali’ne gelince; *Aydınlanma döneminde* yoğunlukla etkili olmuş düşünsel bir akımı anlatır. Ancak bu ideali yalnız *Aydınlanma Dönemi* ile sınırlamak gerçekten de doğru olmayacaktır. Çünkü her dönemde, bu idealin tersi olan her durumda; *Aydınlanma ideali* geçerlidir. Bu yüzden önyargılardan, dogmalardan, boş inançlardan kurtulma insanın varoluşundan beri amaçladığı insanlaşma pratikleridir.

Aydınlanma Dönemi’yle *Aydınlanma İdeali* arasında bir ayrım yaparken her iki olgunun birbirinden tamamıyla bağımsız olduğu söylenmek istenmemektedir. *Aydınlanma İdeali* en çok *Aydınlanma Döneminde* ivme kazanmıştır ki bu yüzden döneme adını vermiştir. Ancak tarihsel bir dönem olarak aydınlanma, düşünsel gelişmelerden ayrı birçok şeyi daha içinde barındırmaktadır ve nedenleriyle sonuçları farklı alanlara götürür. Ancak bir ideal olarak *Aydınlanma* her zaman geçerlidir.

Modern, Modernite, Modernizm

Aydınlanma Dönemi ve *Aydınlanma İdeali* arasında yapılan ayrım, *modern*, *modernite* ve *modernizm* arasında da yapılmalıdır. Böylece yine ne zaman tarihsel bir olgudan, ne zaman bir kavramdan bahsedildiği açıklık kazanacaktır.

Modern kelimesi; Latince *modernus*'tan gelmektedir. "Adaba uygun, usulüne uygun olan" demektir. *Modernus* da, ölçü demek olan *modus* sözcüğünden türetilmiştir. Fransızca'da *moderne*, şimdiki zamana ait demektir (Nişanyan 2003: 301).

Abel Jeannier'e göre "modern, radikal bir değişmeden sonra ortaya çıkar ve insana olduğu kadar çevresine de uygulanır". "Modern olmak, artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak demektir." Bu bağlamda; insanlık tarihi modernliklerle doludur. Her sıçramayla dünya başka bir hale bürünür. Bu halin getirdiği başkalıklar "*modern*" diye adlandırılır. Tarihsel anlamda *mödemite* diye adlandırılan süreç de kendisinden önce gelen birçok değişimin yarattığı "yeni dünyayı" içerir. Tarihsel bir dönemi ifade eder (Küçük 1994: 16).

17 ve 18. yüzyıllar devrimler çağıydı. Aklın önem kazanmasıyla hemen her alandaki değişimler dünyanın çehresini biraz daha değiştirdi. Değişmenin yaşandığı alanların bu denli çok olması, *modernite* olarak adlandırılan dönemin diğer dönemlerden neden daha modern sayıldığını açıklıyor. Ancak diyalektik olarak baktığımızda kendisinin de sonsuza kadar modern kalması -ta ki bir dizi başka değişimle dünyanın çehresi eskisinden çok farklı oluncaya değin- olası değildir. Demek ki *modernleşme* denilen şey yalnızca 18. yüzyıl sonrasını değil; tüm zamanları kapsayabilir. Ancak bugün *modernite* dendiğinde kastedilen, Aydınlanma Dönemi'nden sonra ortaya çıkan kapitalist ekonominin geçerli olduğu tarihsel bir dönemdir. Ancak her *modern* kapitalist olmak zorunda değildir. 18. yüzyılın koşulları çerçevesinde kendine doğmak için elverişli bir konum bulan sistemdir kapitalizm.

Modernitede yeni olanlar; bürokrasi, devlet aygıtlarının yaygınlaşması, rasyonalizasyonun insan yaşamının her alanına nüfuz etmesi, sınıfsal çelişkilerin derinleşmesi ve zaman yönetimi olarak adlandırılabilir.

Modernizm ise *modernite* dönemindeki düşünsel, sanatsal akımları kapsamakla beraber, kavramsal olarak pekala "yeniyi arayan ve yeniyi inanan" bir anlayışın da adı olabilir. Ki yeniyi istemek hiç de insanlıkdışı ve kötü gözüküyor. *Yeni* eskinin olumsuzluklarından sıyrılmak için istenir. Burada önemli olan nokta gerçekten *yeni* olanın ne olduğu ve bu *yeninin* hangi ilkelerden yükseldiğidir. Bu anlamı dışında *Modernizm* *modernite* döneminin düşünsel akımını anlatır.

Kapitalizm ve Postmodernizm

Aydınlanma Dönemi'nde Adorno ve Horkheimer'in deyimleriyle mitleştirilen ve araçsallaşan akıl *Aydınlanma ideali*'nin öngördüklerinden epeyce uzaklaştı. Bilim ve teknolojinin insana rağmen hızla yükselişi ve her türlü değerden, etik ilkedен yoksun oluşu tarihi bir bunalıma evriltti. Bu bunalımın temelinde araçsallaşan ve yok olan öznenin anlam sorunlarının yanında, gittikçe küreselleşen kapitalizm sonucu eşitsizliğin büyümesi, daha iyiye değil gittikçe daha kötüye gidilmesi, daha çok insanın mutsuzluğu, savaşlar, soykırımlar ve giderek değerlerin değersizleşmesi vardı. Böyle bir durumda her yandan ilerleme, yenilik diye bağırان yönetimler, güzel bir gelecek öngören büyük anlatılar, bunların hepsi inandırıcılığını yitirdi. Toplumsal muhalefetin giderek zayıflaması bir dönüşüme olan inancı azalttı. Medyanın iktidarın söylemlerini

dillendirmesi ve böylelikle oluşturduğu yeni insan ve yeni gerçeklik birçok algıyı alt üst etti. Yüce ideallere artık inanç kalmamıştı. Tüm bu karamsar tabloyu gören bazıları bunun yeni bir dönemi işaret ettiğini söylediler: post-modern dönem.

Post-modernistlerin eleştirdikleri nedir?

“Post-modernistlerin eleştirmedikleri bir şey yok gibi. Epistemolojik varsayımları reddediyor, metodolojik uzlaşmaları çürütüyor, bilgi iddialarına direnmiyor, hakikatin her türlü versiyonunu bulanıklaştırıyor ve politika önerilerin bir kenara atıyorlar.” (Rosenau 2004: 19).

Post-modern söylem derken sınırları belirgin bir yaklaşımdan söz etmek oldukça zordur. Çünkü kendi görüşleri zaten böyle bir sınırlamaya karşıdır. Rosenau'nun deyişiyle; “Ne kadar post-modernist varsa o kadar çok post-modernizm vardır.” (a.e., 35). Birçok anlamda günümüze ilişkin doğru tespitleri olduğu söylenebilir ancak sorunlara sundukları alternatifler yoktur. Biraz kuşkucu, biraz rölatif, biraz nihilist bir tavırla insanlık mirasının tüm kazanımları reddedilir hale gelir. Doğru yoktur, ölçüt yoktur, değer yoktur, gelecek yoktur, geçmiş, tarih, özne yoktur, akıl yoktur, umut yoktur. Birdenbire kendimizi sofistlerin tartıştıkları konular içinde buluruz; bilginin kesinliği ve göreliliği problemi. Elbette ki tabulaştırılan bilim ve doğurduğu sonuçlar bir sorgulamayı gerektiriyordu; ancak bu sorgulama acaba bizi daha ne kadar geriye götürebilir? “Modernist İdeolojinin eleştirisi, bizi, bizzat o ideolojinin yitirdiği şeylerin geri getirilmesine kadar götürmemelidir.” (Touraine 2004: 48).

Yüzyıllardır tartışılan “gerçeklik problemi” günümüzde de tartışma konusu olur bir anda ve sanal bir gerçeklik yaşadığımız varsayılır. Kısacası ayağımızın altında bastığımız ne varsa yıkılır ve bize düşmek kalır.

Eşitsizlik ve dünya çapında yoksulluğun büyüdüğü bir dünyada çok az insan, açlığın gerçek mi sanal mı olduğunu tartışmaya ihtiyaç duyar. Duyduğu takdirde de sistemin devamlılığını sağlamaktan başka bir iş görmemiş olur. Bize temel bir umutsuzluk fikri vermekle post-modernistler dönüştürme gücünü yadsımaktadırlar. Varolan sistemin artık değişmeyeceği, çünkü tarihin bittiği doğruysa ve her kültüre her düşünceye hiçbir ölçüt olmaksızın saygı gösteriliyorsa, direnmek boşuna görülür. İktidarı eleştirir gibi görünürken bu görüş, tam tersi onun ekmeğine yağ sürer böylece. Bu yüzden kapitalizmin hem Post-modernizmi ortaya çıkaran sonuçlar açısından hem Post-modernizmin bir şekilde sistemin devamlılığı ve umutsuzluğu aşılması açısından post-modern söylemlerle yakından ilişkili olduğunu düşünülebilir. İrfan Erdoğan'ın vurguladığı gibi; “Post-modernizmin kapitalist yapıyı eleştirisi ve bireysel direnişlerden bahsetmesi onu kapitalist yapıyı desteklemeyen bir karaktere büründürmez.” (Erdoğan 2002: 218).

Modernizm ve Postmodernizmin Siyaseti ve Kurdukları Dünya

Modernizm, iktidar üreticidir. Sözde yüceleştirilen birey yıkıma uğrarken, buna başkaldıran post-modernizm tamamen bir umutsuzluk felsefesi ve çözümsüzlük

öneriyor. Bunun yanında *Aydınlanma* içerdiği idealler bakımından özgür aklı savunuyordu; ancak “kapitalizmin modernliği”nde akıl, sadece üretimin, bilim ve teknolojinin hizmetindeydi.

Aydınlanma, modern bir dünya, modern bir insan öngörüyordu. Ancak kapitalizmin *modern*den anladığı *modern* üretim araçları, *modern* sömürüydü. İnsansal alana dair bir *modern*, göz ardı edilmişti. Böylelikle kapitalizmin ortaya koyduğu *modern* gerçek bir yenilik taşımyorken (çünkü teknoloji alanında sürekli yenileşen ama sosyo-kültürel alanda sürekli gerileyen bir toplum söz konusuydu) “kapitalizmin modernlik ideolojisi” ilerlemeden yalnızca ekonomik ilerlemeyi, sürekli çalışmayı, tüketimi anlıyordu. Bu yolla yabancılaşan insanların anlam sorunları, yaşamdaki amaçların sorgulanması ve kapitalizmin yarattığı totaliterlik içinde kalabalıklardaki yalnız bireyin umutsuzca post-modern yaklaşımlara sarılması doğaldır. Çünkü post-modern yaklaşımlar, yeninin artık olmadığını fark ettiler ancak fark edemedikleri, *yeni* diye öne sürülenler dışında bir *yenin*in olup olamayacağıydı ki, onlara göre olamazdı. Çünkü kapitalizmin *yeni* dedikleri gün geçmeden eskiyordu. Sürekli bir *yeni* vardı. Oysa insanların anlam dünyası giderek eskiyor ve umutsuzlaşıyordu; bir türlü gelişmiyordu. Modernliği eleştiren post-modernlerin en büyük hatası, modernliğin öne sürdüğü *yeniyi* tek yeni olarak anlayıp bunun geçersizleşmesinin tüm yenileri geçersizleştirdiğine inanmalarıydı. Böylelikle insansal gelişmenin olanağını da yok saydılar. Oysa, kapitalist modernliğin göz ardı ettiği insani tarafa, *Aydınlanma*’dan bu yana yeni olacak bir çok şey eklenebilirdi. Bilim tanrısallaştırılmasaydı, felsefe hak ettiği yerde insan dünyasının anlamlılıklarını yaratabilirdi. Ancak 20. yüzyılda gelinen noktada herkesin herkese yabancılaşması söz konusudur. Hayatın her yanına sızmış, teknik akıl ve etik yoksunluk, çalışan makineler ve tüketim canavarları olan insanları yarattı.

Modernitenin doğurucusu *Aydınlanma Dönemi*’ydi. Önyargılardan kurtulan akıl, birden bire öznelleşti ve dünya nesneleşti. Artık doğa bilindikçe kontrol altına alınıyordu, tabii insanlar da. Böylelikle insanlar da, doğa da birer bilgi nesnesine dönüştü. Pozitivist anlayış geçerlilik kazandı. Bilim ve teknoloji inanılmaz bir ivme kazanırken, sosyal bilimlerdeki pozitivism, yasalar peşinde koşarak, insan iradesini ve yorumu yok saymış oldu. Tüm bu gelişmeler insanı yalnızca üretim-tüketim nesnesi olarak gören kapitalizm için elverişliydi. Bu yüzden burjuva sınıf tarafından ustalıkla kullanıldı. Ekonomik ve teknik anlamda güçlenen bu sınıf, ideolojisiyle kendini güçlendirdi. Böylelikle kapitalizmin doğuşuyla aslında *Aydınlanma*’nın düşleri bir yerden sonra kabaşa dönüştü -ki dönüşen gerçekten aydınlanmanın düşleri miydi-. Peki aynı ideal; yani aklını başkasının kılavuzluğundan kurtarma ideali, gerçekten başka sonuçlar doğuramaz mıydı? Örneğin; tüm insanlık için geçerli bir yeniyi?..

Kant, *Aydınlanma Nedir?* yazısında, herkesin kendi kendine bu aydınlanmayı gerçekleştireceğinden, tepeden inme bir yaklaşımın gerçek anlamda bir aydınlanmayı yaratamayacağından bahsediyordu. İşte bu ideal, bugün için de geçerlidir. Ancak burada sorun aydınlanacak özneyi nasıl gördüğümüzle alakalıdır. Eğer post-modernistler gibi özne parça parçaysa, bu özne kendisini de dahil hiç bir şeyi dönüştüremez. Eğer *modernizmin* gördüğü gibi, özne yalnızca bir makineyse ve tükettikçe varsa, bu özne gerçek bir özne değildir. Ancak, “diyalektiği” önemseyen yaklaşım, özneye gerçek değerini verir; onu ne toplumdan hiçbir şekilde etkilenmeyen biri olarak algılar, ne kendi olamayan sürekli toplum neyse o olan ve iradesiz olan bir bireye indirger. Ona

göre birey ve toplum diyalektik olarak birbirine bağılıdır. Öznenin de her zaman dönüştürücü gücü vardır.

Buradan tekrar Kant'ın *Aydınlanma Nedir?* yazısına dönecek olursak, "aklın kendi suçuyla düşmüş olduğu bir ergin olamama durumundan kurtulması", tam da öznel bir dönüşümü ifade eder. Aydınlanma'nın, temel sloganlarından olan bu söz yalnızca tek tek bireylerin değil, tüm toplumun dönüşümünü sağlayan bir felsefeye dönüştü ve sonuçları açısından gerçekten de Rönesans'tan 18. yüzyıla kadar, önemli bir felsefi ve düşünsel dönüşüm büyük oranda sağlandı.

"kitlenin kendi kendisini aydınlatması daha çok olanak taşır; hatta ona özgürlük, yani özgür olma hakkı tanınırsa bu durumun önüne geçilemez de. Çünkü yığın içinde, kamuda -vasiler arasında bile- bağımsız düşünebilen birkaç kişi her zaman bulunacaktır; bunlar önce kendi boyunduruklarını atacaklar, sonra da insanın kendindekini akılcâ değerlendirmesi yanında bağımsız düşünmenin kişi için bir ödev olduğu anlayışını çevrelerine yatacaklardır." (Kant).

Dolayısıyla *aydınlanma* denilen ideal, bir dönüştürme idealidir. Adı üstünde; birey kendi kendine aydınlanır ve bu yolla tüm bir toplum dönüştürülebilir. Bu yaklaşım ne bireyi, ne toplumu çizer. Ayrıca, temel ilke eleştiri olduğuna göre bunun bir dogma sayılması bile tehlikesiz olacaktır. Çünkü yalnız eleştirmenin kendisi mutlak anlamda benimsenirse baskıcı ve durağan olamaz. Paradoksal bir şekilde sürekli yeniyi arar. Bulunan yeniyi de eleştirir. Aydınlanma ve onun yeni bir dünya isteyen modernliği her alanda eleştireldir. Kapitalizmin modernliği ise tek alanla sınırlıdır; ekonomik ve teknolojik alan.

Bugünkü dünyanın bunalımı yine felsefeyle, eleştiriyle, aydınlanmayla aşılabılır. Ancak post-modernistlerin özneyi parçalayan, dönüşümü imkansız kılan, tek taraflı eleştirileriyle değil, insanlık miraslarının değerini de bilen, bu dünyayı iyi yorumlayan, özneye hakkettiği gücü veren diyalektik bir eleştiriyle...

Yeni Bir Dünyaya Yeni Bir Aydınlanma

Günümüz problemlerinin çözümü ise yeni bir oluşumda yatıyor. Bu oluşum, felsefenin aydınlatıcı işleviyle mümkün. Aynı, Ortaçağ'da olduğu gibi, bugün de insanlık, bir karanlığın ve dogmatizmin dünyası içinde: Totaliterizmin ve umutsuzluğun dünyası. Alain Touraine; "Bu bin yılın sonuna gelmişken modernliğin, Aydınlanma ve devrimlerin sürdüğü yüzyıllar boyunca görünürde kazandığı utkulardan çok, o dramatik başlangıcına yakın değil miyiz?" (Touraine 2004: 54) diye sorarken bu yeni imkandan bahsediyor olmalı.

Bir yanda katı belirlenmeler, bir yanda hiçbir ahlaki ve bilimsel ölçütün kalmadığı bir belirsizlik, yönsüzlük. Böyle bir dünyaya yeni bir "aydınlanma" gerekli ve felsefeye dönüştürücü işlevi geri verilmeli. Yeni bir aydınlanma ise ancak doğru eleştirilerle işlerlik kazanır.

Bitirirken Adorno'nun şu sözleri anılmaya değer:

“Umutsuzluk karşısında sorumlu bir biçimde sürdürülebilecek felsefe, her şeyi kurtarılanın bakış açısından görünecekleri biçimleriyle düşünme çabasıdır. Kurtarılanın dünyaya saçtığı ışıktan başka ışığı yoktur; başka her şey kurgudur, tekrardır, sadece tekniktir. Perspektifler oluşturulmalı, öyle perspektifler ki dünyayı yerinden uğratsın, yadırgı kılsın, onu bütün çatlakları, kırışıklıkları, yara izleriyle birlikte bir gün mesihin ışığında görüneceği gibi sefalet ve çıplaklığıyla gösterebilir.” (Adorno 2000: 257).

Kaynakça

- ADORNO, Theodor W.; HORKHEIMER Max (1996) *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. Oğuz Özgül, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- ADORNO, Theodor W. (2000) *Minima Moralia*, çev. Orhan Koçak, Metis Yayınları.
- ERDOĞAN, İrfan (2002) *Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim*, Erk Yayınları, Ankara.
- HORKHEIMER, Max (1986) *Akıl Tutulması*, çev. Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (1998) *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜK, Mehmet (1994) (Derleyen), *Modernite versus Postmodernite*, Vadi Yayınları, Ankara.
- NİŞANYAN, Sevan (2002) *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Adam Yayınları, İstanbul.
- ROSENAU, Pauline Marie (1998) *Postmodernizm ve Toplumbilimleri*, çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara.
- TOURAINÉ, Alain (1994) *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Tufan, YKY, İstanbul.
- ZEKA, Necmi (1998) *Postmodernizm (Jameson, Lyotard, Habermas)*, Kıyı Yayınları, İstanbul.